

me most borús volt. Mityin megbökte:

— No eredj, Cseremisszov, beszélj!

Az ember előlépett:

— Köszönetet akarunk mondani. Olyan boldogok vagyunk, hogy nem is tudjuk, mikép' köszönjük meg. Én látja, úgy gondoltam, hogy kegyed bizonyára megsértődött; egy ilyen előadás után mi itt a gyomlálásról beszélünk... De azért nem kell azt hinni, hogy vademberek vagyunk. Ha a tejjgazdaságról meg a gyomlálásról beszéltünk, csak azért tettük, hogy hálánkat kifejezzük. Vagyis, ami bennünket illet, mi is megigérjük, nemde, hogy kiteszünk magunkért. A mi munkánk ismeretes, hisz' kolhoznyikok vagyunk, vagy mi a csoda! De ne gondolja senki, hogy nekünk nincsenek érzéseink. Éreztük, hogy a játék szép volt. Ültünk a helyünkön és könnyeztünk. Kérdezzen meg kegyed bárkit, amikor a dalba kezdett, senki sem birta visszatartani a könnyeit. Ha mégis megsértettük volna, kérem bocsásson meg...

Nyikolajevna Lydia nem birt uralkodni magán; szeméből omlottak a könnyek; karját Cseremisszov nyaka köré fonta és megölelte. Csak annyit birt mondani:

— Oh, nem... Én kérek bocsánatot.

LOUIS GUILLOUX: A REGÉNYRŐL ÉS A REGÉNYÍRÓRÓL

Louis Guilloux, akinek nemrég Sang noir (Fekete vér) címmel fel-tűnést keltő regénye jelent meg, könyve kapcsán igen lényeges és általános érvényű megállapításokat tesz a mai regényről és a regényíróról a párizsi Europe hasábjain. Megállapításai közül ide jegyzünk néhányat.

Szememre vetik, hogy igazságtalan vagyok. — Valahányszor polgárokat fest, — mondják, — meglátszik, hogy haragszik rájuk. Nem ismerem el, hogy igazságtalan volnék. Nem tagadom, hogy szenvedéllyel és haraggal, sőt gyűlölettel irtam könyvemet, de kívánom, hogy meglássák, mennyi szeretetem áradt belé. Abban az értelemben, amelyben ellenfeleink beszélnek az igazságtalanságról és tárgyilagosságot követelnek, abban az értelemben nem ismerem el, hogy igazságtalan vagyok és úgy vélem, hogy a művészet mai tárgyilagosságáról Pontius Pilátus mondhatna a legtöbbet. Az, amit tőlünk a tárgyilagosság nevében követelnek, nem más, mint hogy igazoljuk azt, amit nem igazolhatunk és beleegyezzünk mindabba, amit visszautasítunk. Az irodalom nem olyan, amilyennek akarjuk, hanem amilyenek vagyunk. A regényíró nem isten. Világát nem alkotja meg, nem agyalja ki, hanem felfedezi. Hozzáteszem, hogy mindig úgy, ahogy éppen sikerül. Az előremegfontolás ebben a tekintetben igen csekély. Az, amit egy regényíró megjegyez magának, az, amit lát és hall, nem mindig olyasmi, amit keresett, hanem olyasmi, ami rátukmálta magát. Röviden: szavak, arcok, gondolatok véletlen összetalálkozása ihletével. Szeretném itt egy példával megvilágítani, hogy a regényíró által összegyűjtött anyag távolról sem használható fel teljes egészében, hol technikai, hol egyéb okok miatt.

Ha beillesztettem volna regényembe az alábbi kis történetet, amit jegyzeteim közt őrzök, — bírálóim bizonyára elfogultsággal és pártossággal vádolnának. Remélem, senki sem kételkedik a történet valóságában. Képzelnének el egy kisvárosban egy kis kávéházat, benne két unatkozó embert, lassan bonyolódó beszélgetésben. Szomszédom lehetett vagy 40 éves. Ha elnézte az ember, amint a gyermekeivel játszott, joggal hihette, hogy jó érzésű ember; — egyszerre csak a háborúra fordította a szót és bevallotta, hogy résztvett, mint önkéntes az antant

Oroszország-ellenes, intervenciós hadjáratában. Megkérdeztem, hogy miért adta a fejét erre a dologra. Talán annyira gyűlölte a forradalmárokat? Nem. Nagyon is visszaszítónak érezte ezt a hadjáratot. — „Alig volt, *mit* enniök, alig volt fegyverük; bizony, amit mi ott műveltünk, nem volt épp a legnemesebb dolog”. — Tovább faggattam, hogy hát mégis, miért állt be az intervenciósok közé, s ezt a különös választ kaptam: — „Mi van ezen csodálni való? Egyszerűen alkalom volt, hogy megnézhessek egy idegen országot.” — Azt hiszem, ha ezt a kis történetet valamelyik regényalakom szájába adom, — a bírálóim felháborodtak volna „pártosságomon.”

Azt a vádat, hogy regényem csupa reménytelenség és sötétenlátás, — nem csak alaptalannak, hanem egyenesen képmutatónak vélem. Könyvnyű az élet egészére kiterjeszteni azt az elítélést, amely csupán az élet némely átmeneti megnyilvánulására vonatkozik. A modern író tragikum az, hogy helyzete állandó ellenszegülésre ítéli. Egyetlen jelentős mű sem jöhet létre ezen az áron, de igen kínos folytonosan nemet mondani akkor, amikor azt kívánjuk, hogy igent is mondhassunk. Az öröm nem idegen a számunkra, de azt véljük, hogy üres dolog az örömről beszélni addig, amíg meg nem hódítottuk. Olyan korban élünk, amelyben a reménytelenség mindent elsötétítene, ha nem létezne a nagy változás reménye. Az élet egyszersmindenkorra adatott meg nekünk, ezt beláthatjuk, az emberrel azonban nem ugyanaz a helyzet. A legártalmasabb hazugság éppen az: bebeszélni neki, hogy szenvedése sorsszerű, s hogy ez változhatatlan emberi állapot. Mi azonban jól tudjuk, hogy ez hazugság.

D. H. Lawrence egy mondása kísért bennem és gyakran szoktam idézni. Lawrence nézi az uccán a frontra vonuló angol katonákat és így szól: „Csodálatra méltó az a bátorság, amellyel a szenvedést elviselik, de semmi bátorságuk sincs a szenvedés kipusztítására.”

A sötétenlátás ép' az ellenfeleink hibája. Egyik legfőbb érvük a változás ellen, — úgy, ahogy azt mi akarjuk — ép' a bizalmatlanságuk az emberrel szemben, akit bukott anyagnak tekintenek.

Mi köze mindezeknek a regényhez? *Nagyon* sok. A háború, a forradalom lett a sorsunk. Ezekből ép' úgy nem szabadulunk meg, mint a nehézkedési törvénytől. A kötelességünk jól megfontolni a teendőinket. Csatlakozzunk valahová? Az élet már csatlakozott mi előttünk. Döntünk? Igen jól tudom, hogy Flaubert szerint dönteni maga az ostobaság. De milyen jogon dönti el Flaubert, hogy dönteni ostobaság? Egy megelőző elnatározás jogán. Flaubert a tárgyilagosság pártjára áll, hogy egyenlő megvetéssel rajzolhassa összes alakjait.

Nem térhetünk ki itt Flaubert ama nézetére, hogy a művész bizonyos fajta szent. Mindez csak jogcim az ember megvetésére, amit ő egyenesen nagysággá avat. Az embernek nem az a feladata, hogy megvesse magát, hanem, hogy meghódítsa emberségét. Mi optimisták vagyunk abban a mértékben, hogy hisszük: a legelkeserítőbb emberi fogyatékoságokkal magával a kegyetlenséggel és ostobasággal is végezhetünk egyszer. S hogy derűlátásunk önkéntes-e vagy sem, — ez végeredményben egyedül reánk tartozik.

...Már idéztem egyszer Lawrenceot; most egy másik mondása jut az eszembe. Azt írja egyik levelében: „...Nem azért kell a változás, hogy a hatalmat egyetlen osztálynak juttassuk, hanem, hogy megnyissuk az élet lehetőségeit.” Hozzá kellett volna tennie, hogy erre csak a negyedik rend képes. Ami engem illet, megismétlem regényem egyik alakjának mondasát: Nem az a kérdés, hogy mi az élet értelme, hanem, hogy jó magunk mit tudunk belőle formálni.